

נייר עמדה בנושא: עיסוק בזהות יהודית בחינוך הממלכתי

מרכזת הצוות: הרב ד"ר איריס יניב

בקיץ תשע"ז התנהל בישראל פולמוס ציבורי ער בנוגע להדתה במערכת החינוך הממלכתית. הטוענים להדתה הביאו דוגמאות מספרי לימוד במקצועות שונים, ובהם מדעים וגיאוגרפיה, ששולבו בהם תכנים יהודיים ואמוניים. נוסף על כך, סקר שערך ארגון "פנים", ארגון הגג של הארגונים היהודיים הפלורליסטיים בישראל, העלה שעיקר התקציב של משרד החינוך בתחום היהדות ניתן לארגונים אורתודוקסיים לא פלורליסטיים ואלו מפעילים, בין השאר, בנות שירות לאומי אורתודוקסיות ללא הכשרה להוראה המלמדות יהדות בבתי הספר הממלכתיים.

על רקע פולמוס זה התכנס צוות החשיבה במכון מופ"ת ודן בשאלה כיצד יש לעסוק בזהות יהודית בחינוך הממלכתי. במהלך שנת הלימודים תשע"ח קיים הצוות מפגשי שיח ונחשף לנתונים, לבעלי תפקידים, לחוקרים, לקובעי מדיניות ולעמדות השונות, ובעקבות עבודתו נכתב מסמך זה. חברי הצוות מייצגים ארגונים מרכזיים בתחום הזהות היהודית בחינוך הממלכתי, והם בעלי השקפות שונות על היהדות. עם זאת, כולנו מאמינים שיש ליצור בבתי הספר הממלכתיים שיח רחב ומגוון בשאלות של זהות יהודית.

מרכזת הצוות: הרב ד"ר איריס יניב

משתתפי הצוות (לפי סדר הא"ב):

ד"ר עודד אבישר / גב' רעות נוימן, התנועה הרפורמית – יהדות מתקדמת בישראל

לורי אברמסון, MAJE, בית הספר הבינלאומי; אורנים – המכללה האקדמית לחינוך

פרופ' יאירה אמית, פרופ' (אמריטה) למקרא, אוניברסיטת תל-אביב

ד"ר יכין אפשטיין, המרכז לטכנולוגיה חינוכית (מט"ח)

הרב רותי בידץ, מדריכת מחשבת ישראל מטעם משרד החינוך

ד"ר עדי בינס, מכון מופ"ת – בית ספר למחקר ולפיתוח תוכניות בהכשרת עובדי חינוך והוראה במכללות

הרב ד"ר גולן בן חורין, "לימוד חיפה"

תומר דנציגר, המכללה אקדמית הרצוג ומכללת דוד ילין

ד"ר ליאת יוספסברג בן-יהושע, מכון מופ"ת – בית ספר למחקר ולפיתוח תוכניות בהכשרת עובדי חינוך והוראה

במכללות

מעין כהן, מנהלת בית הספר "אפיקי ירדן"

ד"ר בעז סתווי, אורנים – המכללה האקדמית לחינוך

אילנה עב"ו גולן, המדרשה באורנים

שרה עברון, מרכז יעקב הרצוג בעין צורים

ורדה שאול, מדריכת המקצוע "תרבות יהודית ישראלית" מטעם משרד החינוך

מטרת המסמך שלהלן היא לפנות לקהילות בתי הספר הממלכתיים (מנהלים, מורים, הורים ותלמידים) ולסרטט קווים מנחים ליצירת שיח רחב ומגוון בשאלות של זהות יהודית בבתי הספר הממלכתיים.

להלן עיקרי הדברים שהצוות גיבש:

הנחות היסוד בנוגע ליהדות

- "יהדות זה משפחה". המשפחה היהודית כוללת זרמים ביהדות, עדות, ואת יהדות התפוצות. כל אלו נכללים בעמיות היהודית (Jewish peoplehood).
- יהדות היא תרבות לאומית המבוססת על טקסטים יהודיים עתיקים ומודרניים, הלכות, מנהגים ופולקלור, אמונה דתית וחילוניות, לוח השנה, קשר לארץ ולשפה, ועוד.
- כמו כל תרבות חיה, היהדות היא אבולוציונית, דהיינו מתפתחת באופן דינמי ומכילה מסורת וחדוש.
- כמו כל תרבות, יש זיקות בין היהדות לתרבויות אחרות. לאורך כל הדורות היהדות השפיעה על תרבויות אחרות והושפעה מהן.
מהנחות יסוד אלו נובע החזון:

1. חזון

אנו סוברים שחינוך יהודי צריך להיות במרכז החינוך בישראל, משמע: רכיב מרכזי בשיח הבית-ספרי.

אנו שואפים שחברי קהילת בית הספר – תלמידים, הורים, אנשי צוות ומנהלים – יהיו בני בית פעילים בתרבותם היהודית, וחברים במשפחה היהודית העולמית.

עיסוק בזהויות היהודיות השונות יגביר את הסולידריות היהודית, את החוסן הלאומי של החברה ואת הרגש הציוני.

2. מטרה

ליזום שיח מגוון, ביקורתי ופולורליסטי בנושאי יהדות, ולייצר עבור מנהלים, מורים, תלמידים וקהילות כלים נגישים לפיתוח שיח זה.

שאפתנו היא שיח מורכב המכיל זרמים, עדות וקהילות יהודיות, ומאפשר לקהילת בית הספר בחירה מתוך היכרות. דברים אלו הם ברוח תוכנית הלימודים במקצוע "תרבות יהודית ישראלית":

התוכנית נועדה לחשוף את התלמידים לעולם היהדות רב-הפנים, תוך התאמתו לרלוונטיות של חייהם בתוך ההקשר הישראלי הרחב. התוכנית תעניק ידע נרחב ומעמיק, חוויות עשירות וכלים מגוונים וחדשניים לפיתוח אישיותם וזהותם של התלמידים כיהודים, כישראלים וכבני אדם. כמו כן, היא תעמיק את יכולתם לקיים דיאלוג קשוב ומכבד בין הזהויות השונות והמגוונות אשר קיימות בחברה הישראלית.

3. הצעות

להלן כמה אפשרויות להשגת המטרה:

הצגת ריבוי הפנים של היהדות

- בירור מקום היהדות בבית הספר, והגישה המתאימה לקהילת בית הספר. מומלץ להתחיל את התהליך בקרב אנשי הצוות החינוכי. בירור זה יכול להיעשות סביב תכנים המאפשרים שיח של זהויות יהודיות. להלן דוגמאות:
 - * לוח השנה היהודי והישראלי-ציוני.
 - * חשיפה לפרקטיקות ולמנהגים במבט פלורליסטי (למשל, האופן השונה שבו חוגגים חגים בקהילות ובזרמים שונים).
 - * דיון בטקסטים מארון הספרים היהודי, לא רק במסגרת הוראת מקרא או תרבות יהודית-ישראלית.
 - * פגישות עם נציגים מזרמים שונים ביהדות, למשל פאנל רבנים, רבות ומנהיגי קהילות.
 - * סיורים לבתי כנסת ולבתי קהילות מסוגים שונים (אורתודוקסי, שיתופי, רפורמי, קונסרבטיבי, חילוני, ועוד) או למוזיאונים שמציגים בתי כנסת שונים.
- הזמנת אנשי צוות והורים המייצגים פנים שונות של הזהות היהודית.
- ערים רבות מקיימות שותפויות עם ערים תאומות בחו"ל (שותפות חיפה-בוסטון, בית שאן-קליבלנד, כפר סבא-קולומבוס אוהיו, ועוד). אפשר להיעזר בהן כדי ליצור קשר עם קהילות יהודיות בתפוצות.
- שיח זהות – בארגון "פנים"¹ חברים שישים ארגונים של יהדות פלורליסטית שיכולים לעזור בארגון השיח על זהויות יהודיות בבית הספר.

דרכי הוראה

- ב"סל החוויות" שמאפשר משרד החינוך במסגרת המקצוע "תרבות יהודית ישראלית" יש מגוון גדול של פעילויות פלורליסטיות, כולל פיקוח על תוכני הפעילויות וסיוע במימון. הפעילויות מייצגות מגוון זהויות יהודיות, ואפשר לבחור באלו מהן המתאימות לזהות הבית-ספרית. מגוון הטקסטים והפעילויות מופיע באתר האינטרנט של "תרבות יהודית ישראלית".
- אנו מציעים למורים לזמן לתלמידים אפשרויות לשיחה על אמונה באלוהים/בה' או על שמירת מצוות. אלו נושאים לשיחה פתוחה, ללא אקסיומות. דוגמאות: כיצד אפשר להרגיש בן/בת בית ביהדות גם בלי אמונה באלוהים? כיצד מעוצבת הזיקה ליהדות גם אצל מי שאינו שומר מצוות? **חשוב שגם תלמידים אשר בוחרים שלא להאמין באלוהים וגם תלמידים שבחרים להאמין באלוהים ירגישו בני בית בתרבותם.**

¹ "פנים" – איגוד ארגוני יהדות ישראלית הוא ארגון-גג המאגד תחתיו שישים ארגונים העוסקים בחינוך, בקהילתיות ובתרבות יהודית ישראלית. ארגון "פנים" פרוסים על פני כל קשת היהדות בישראל: דתיים, חילונים, מסורתיים, קונסרבטיבים, רפורמים ועוד.

- הצגת ההתפתחויות שחלו בתרבות היהודית (כמו בכל תרבות) עשויה לסייע לתלמידים לחוש קרבה אליה ולהזדהות עימה, למשל יצירת טקס בר המצווה על ידי חז"ל, השינוי במעמד האישה (דוגמה – כיום יש גם נשים מוסמכות לרבנות).
- ארגון "יום היהדות הפלורליסטית" בבית הספר – יום שבו יגיעו נציגים של זהויות יהודיות שונות להציג את זהותם. אפשרות נוספת היא יום סביב נושא שיילמד באופן רב-תחומי וחוויתי. נושא המים, למשל, יכול להילמד דרך תחומי דעת שונים: מקרא, תרבות יהודית ישראלית, גיאוגרפיה, היסטוריה, לשון, ספרות ועוד.
- אפשר לקיים פעילויות משותפות להורים ולילדים בהנחיית מורי ומורות בית הספר, למשל ביום המשפחה.

ספרי לימוד

- יש מגוון ספרי לימוד להוראת המקצוע "תרבות יהודית ישראלית". הספרים הם בפיקוח משרד החינוך, ואתם מוזמנים לעיין בהם ולבחור את מה שמתאים לבית הספר.
- בתוך כל אחד מספרי הלימוד במקצוע "תרבות יהודית ישראלית" יש שפע של טקסטים, ומהם תוכלו לבחור את אלו המתאימים לכם ולכיתותיכם. אנו מציעים להיעזר בטקסטים אלו כדי לעורר שיח רלוונטי.

הכשרות מורים

- קהילה לומדת – ארגון בית מדרש לאנשי החינוך בבית הספר.
- השתלמויות מורים בבתי הספר ובפסגות, וכן הכשרות למורים לתרבות יהודית ישראלית, מתקיימות בכל רחבי הארץ. מידע בעניין אפשר לקבל אצל מר יובל סרי, מפמ"ר תרבות יהודית ישראלית.

4. הרחבת המעגלים והצעדים הבאים

יצירת פורום של אנשי ונשות חינוך שידון במגוון שאלות: היכן היהדות פוגשת את התלמידים/המורים/ההורים בחיי היום-יום? והיכן בנושאי ההוראה? האם ועד כמה הנושא עולה בשיח הצוותי בהזדמנויות פורמליות ולא פורמליות? עד כמה חשוב לכם שהנושא היהודי יעלה? לאיזה סוג תמיכה אתם זקוקים?

אנו, אנשי ונשות צוות החשיבה של מכון מופ"ת, מקווים שנייר עמדה זה יסייע ליצור שיח יהודי עשיר ומגוון בקהילת בית הספר שלכם.

אנו מעוניינים לפתוח קבוצת פייסבוק סגורה שבה נשתף אתכם במידע בתחום הזהות היהודית במערכת החינוך ונוכל לדון בסוגיות רלוונטיות לנושא. אם אתם מעוניינים – בקשו להצטרף לקבוצה "שיח יהודי מגוון בחינוך הממלכתי".